

NOTISER

Karl-Olov Arnstberg: *Fältetnologi*. Carlsson Bokförlag. Stockholm, 1997. 164 s. ISBN 91-7203-169-7.

Fältarbetet är kanske ett av de mest utmärkande dragen för dagens svenska etnologi. Sedan arbetssättet introducerades för ungefär trettio år sedan i boken *Fältarbetet* – en av ”den nya etnologins” portalarbete – har arbetet i fält kommit att utgöra en av ämnets mest centrala delar. Mer eller mindre uttalat finns ofta ett grundläggande antagande att det är deltagandets och samspråkandets erfarenheter, som ger forskaren legitimitet att uttala sig och introduktionen i fältarbetet blir för nybörjarstudenterna också en introduktion till ämnets kärna. Det är detta på många sätt internaliserade intresse, som också bildar en utgångspunkt för den diskussion kring fältarbetet som Karl-Olov Arnstberg för i boken *Fältetnologi*. Hans egen position är mycket tydlig att ”... forskare bör placera sig så nära de personer som utforskas, som det bara är möjligt” (s. 144), även om han ägnar större delen av boken åt att diskutera de problem detta också innebär. Denna diskussion är välbehövlig eftersom det finns ett påtagligt glapp mellan 1970-talets mycket tekniska intresse för fältarbetet och dagens förgivettagande och tystnad kring vad som egentligen sker när vi fältarbetar.

Fältetnologi är inte en handbok i vanlig mening även om den innehåller ett och annat gott råd kring hur man kan gå till väga. Inte minst gäller detta pläderingen för att avdramatisera intervjun till att snarare uppfattas som ett samtal och deltagarobservationen till samspel, dvs. en insikt om att etnologers fältarbete faktiskt vanligen utförs tillsammans med – och inte på – dem som utforskas. Samma befriande inställning finns i beskrivningen av hur förf. mycket pragmatiskt och ändamålsenligt hanterar sitt eget fältmaterial: I korthet går metoden ut på att inte skriva ut mer av materialet än vad som behövs för forskningsrapporten, att inte alltid behöva samla material i arkiven för eventuell framtida användning. I linje med detta ligger också argumenteringen för att vi i högre grad ska kunna låta oss styras av ett empiriskt intresse och välja teoretiskt syn- och

analyssätt utifrån vad som passar bäst. Överhuvudtaget är mycket i *Fältetnologi* skrivet i en avdramatiserande anda; mellan raderna kan man utläsa en vilja att låta upptäckarglädjen komma i första rummet. Emellertid skapar det företrädet, som Arnstberg vill ge fältarbetet, också begränsningar, vilket blir tydligt t.ex. när han diskuterar och närmast avhänder sig möjligheten att analysera ”strukturvärlden”.

Arnstberg använder sig flitigt av sina egna erfarenheter. Eftersom han länge haft en central position inom ämnet kan han också ge en personlig framställning av dess utveckling. Hans beskrivning av hur forskningens plötsliga tappade intressen för tidigare problem kan ses som en tröttnad över att om och om igen formulera samma svar, är inte bara träffande utan också starkt kritisk mot den etnologiska forskarvärlden. Denna kritiska inställning präglar också ett för boken bärande tema, nämligen relationen mellan att, å ena sidan, som forskare söka närhet hos människor genom fältarbetet och, å andra sidan, utnyttja resultaten för egna syften, t.ex. som stegpinnar i den akademiska karriären. Det etiskt problematiska i relationerna mellan forskaren och de utforskade diskuteras utförligt i det avslutande kapitlet om nyttig forskning och kan sägas kretsa kring en nog så viktig påminnelse om att forskningen har en skyldighet att på något sätt betala tillbaka såväl till samhället som till de utforskade.

Fältetnologi är en bok, som kan fungera på flera olika nivåer. Bokens stora betydelse ligger i att den på ett välformulerat och lättfattligt sätt lyfter fram en viktig diskussion kring den betydelse vi ger fältarbetet, samtidigt som den också innehåller flera kritiska synpunkter på nutida svensk etnologi.

Kjell Hansen, Lund

Gunilla Eriksson: *Fajanserna kring Östersjön 1. Manufakturerna presenteras*. Kulturten, Lund 1997. 135 s., ill. ISBN 91-8705-418-3.

Fajanserna kring Östersjön är en serie skrifter som

behandlar fajansstillverkningen i länderna kring Östersjön under 1700-talet. Den nu utgivna delen är en dokumentation av den utställning med samma namn som visades på Kulturen 1991–1992 och samtidigt en uppslagsbok om fajansfabrikerna i området. I serien ingår också 2. *Det historiska landskapet*, 3. *Stralsund i Svenska Pommern*, 4. *Manufakturerna Pålsjö/Växjö*, 5. *Manufakturen i Sölvesborg*.

Fajans är ett poröst lergods täckt av en ogenomskinlig, oftast vit, tennglasyr och dekorerat i blått eller flera färger. Materialet blev populärt under 1600-talet, framför allt i Holland, där man bland annat i Delft försökte efterlikna det kinesiska exportporslinet som i allt ökande mängder kom till Europa. Under 1700-talet togs fajansstillverkningen upp i Östersjöområdet. De äldsta fabriker grundades på 1720-talet, vid Store Kongensgade i Köpenhamn och Rörstrand i Stockholm. Ambitionen var att tillverka porslin – resultatet blev högklassiga fajanser. Den stora blomstringen ägde rum vid mitten av århundradet. Då grundades betydande företag som Marieberg, Kastrup, Herrebøe, Stockelsdorf, Stralsund och Kiel för att nämna några. Ännu under 1770-talet anlades fabriker i den östra delen av området, i Reval och Königsberg. Men fajansernas tid gick mot sitt slut – utslagna av det i England uppfunna nya keramiska materialet flintgods som kom att dominera hela tillverkningen under 1800-talet.

Bokens inledande del berättar om områdets speciella keramiska kultur som kommit att kallas "baltic rococo" – ett uttryck myntat av den engelske keramikforskaren W.B. Honey, som påvisat hur fajanserna i länderna kring Östersjön går tillbaka på den kontinentala traditionen men fått en egen särprägel. Till den enhetliga fajanskulturen bidrog också att såväl många av fabriksidkarna som arbetarna flyttade mellan olika fabriker. Köparna fanns hos adeln och det rika borgerskapet, vars intresse för porslin underblästes av importen från Kina och August den starkes porslinsfabrik i Meissen. Manufakturpresentationerna inleds med kartor som visar fabriker läge och de hamnar dit Stockholmsfabriker exporterade sina produkter. För första gången ges här en samlad översikt av de totalt 40 fajans- och flintgodsfabriker som var verksamma i Östersjöområdet från 1720-talet till ca 1820 med korta fabrikshistoriker och exempel på de viktigaste tillverkningarna.

Som avslutning ingår föremålskatalogen till Kultu-

rens utställning, som upptar 206 nummer och där de flesta av de större manufakturerna var representerade. En stor del av föremålens signaturer är skalenligt avritade efter kalkeringar. Hela boken är rikt illustrerad med ett vackert och väl valt bildmaterial som visar de olika fabrikerens särart. Det finns en utmärkt litteraturlista där litteraturen kring varje lands fabriker är överksådligt uppställd.

En mycket innehållsrik, lättläst och trevlig bok – den som inte redan är intresserad av fajans kommer säkerligen att bli det.

Annika Tegnér, Nacka

Ulla Hallström: *"Nu började ett märkeligt tutande på bruket". Om bruksmusiken i Glasriket*. Carlsson Bokförlag. Stockholm 1997. 201 s., ill. ISBN 91-7203-223-5.

Den blåsorkestertradition som har sina historiska rötter i mässingssextetterna under senare halvan av 1800-talet är i hög grad levande på många orter. I den del av Kronobergs län som kallas Glasriket lyfts detta fram som en profilering, bl.a. genom länsmusikens festival Musik i Glasriket. Som en direkt utlöpare av det arbetet har Ulla Hallström, redaktör på länsmusiken i Kronoberg, sammanställt denna skrift som dokumenterar verksamma och nedlagda blåsorkestrar. Efter några kapitel av översiktlig karaktär, där standardarbeten om mässingsmusik i Sverige refereras och militärmusikens roll som förebild och resurs framhålls, presenteras intervjuer med Robert Sjölin, ledare för Kosta musikkår sedan 1970, och Torgny Blank, musiker i Lessebo samt återges traditioner kring John Quist, en vagabonderande ledare för flera av sekelskiftets musikkårer. Därefter presenteras musikverksamheten historiskt ort för ort. Återkommande teman är bl.a. förhållande till bruksledning, strategier för att upprätthålla kontinuitet och former för nutida integration i lokalsamhället.

Boken är primärt att se som populärt hållet lokalhistoria, vilket bl.a. avspeglas i att uttrycket "hyttstill" lämnas utan förklaring. Den tillför inte något principiellt nytt till den befintliga forskningen kring blåsmusiken men lämnar en del tankevärda trådar att spinna vidare på, t.ex. genom att uppmärksamma att en helt manlig orkester också förutsätter kvinnors arbete.

Alf Arvidsson, Umeå